

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

D. G. MONRAD.

TO FOREDRAG

af

H. ROSENDAL.

Særtryk af „Nordslesvigsk Søndagsblad“.

D. G. MONRAD.

To Foredrag

af

H. Rosendal.

Særtryk af „Nordslesvigsk Søndagsblad“.

Flensborg.

Trykt i „Flensborg Avis's“ Trykkeri (Jessen).

1911.

I.

Den Omstændighed, at det i Aar er 100 Aar, siden D. G. Monrad blev født, vil sikkert føre manges Tanker hen til ham, vort politiske Livs mærkeligste Skikkelse, mærkelig ved sin vidt spændende Begavelse, ved sin utrolige Flid og sit Sinds dybe Alvor. Han er Poet, Politiker, Videnskabsmand, praktisk Embedsmand, og paa alle Omraader aftvinger han os Beundring, ligesom hans Livs Tragedie vækker vor dybeste Deltagelse.

Hans Fædreneslægt har i flere Led været Præster her i Danmark, indtil hans F o r f a d e r blev Generalkrigskommissær for Flaaden i Norge. Han giftede sig med en Pige fra Trondhjem, og her blev Monrads F a d e r født. Denne var først ansat i Rentekamret, og under hans Embedstid der fødtes Sønnen D i t l e v G o t h a r d M o n r a d i København den 24. November 1811.

Faderen, der var født i Norge, valgte ved Landenes Adskillelse 1814 at blive norsk Embedsmand; og han rejste 1815 op til Norge for at overtage et Fogedembede i Norland. Familien skulde saa næste Aar rejse op til ham, men mæd-

tes i Trondhjem af den sørgelige Tidende, at han var bleven sindssyg og havde maattet nedlægge sit Embede. Nogle Slægtninge tog sig af Familien, der saa levede nogle Aar paa en lille Gaard ved Trondhjem.

Men Faderens Tilstand forværredes, saa han endog en Gang i vildt Raseri vilde myrde sin Hustru. Hun drog derfor til sin Slægt i Hertugdømmerne, hvor hun døde 1828; Faderen maatte bevogtes, og han døde i dyb Melankoli her i Danmark 1862; Børnene kom til forskellige Slægtninge, Ditlev til en Købmand Kornerup i Præstø.

Denne var kun lidet formuende, og Familien var saa lidet fintfølede, at den stadig lod ham forstaa, at det kun var af Naade og Barmhjertighed, den tog sig af ham.

En tarvelig Undervisning fik han i Byens Borgerskole, og naar den afsluttedes med hans Konfirmation, skulde han i Handelslære.

Inidlertid blev Byens Præst, den som Digter lidet betydende Nikolaj Søtoft, opmærksom paa hans Evner og fik samlet nogle Hundrede Rigsdaler til ham, hvorved det blev muligt for ham at komme i Vordingborg Latinskole. En af Lærerne der, cand. theol. L. C. D. Westengaard, hos hvem han var kommen i Huset, fandte Godhed for den indesluttede, begavede Dreng og tog ham med sig, da han 1827 blev Præst i Pedersborg ved Sorø.

Westengaard var gift med en Søster til den bekendte aandfulde og livlige Kunsthistoriker

N. L. Høyen til hvis vækkende Tale ogsaa den unge Monrad lyttede, naar Høyen besøgte Præstegaarden. Westengaard selv var en mangesidig begavet og belæst Mand, der selv underviste sin Plejesøn saa vel, at han fik Udmærkelse, da han 1830 gik op til Studenter-Eksamen.

Den akademiske Løbebane, Monrad dermed begyndte, var saa glimrende som faa eller ingen ved vort Universitet, og derved banedes der Vej for ham til Regensen og senere til Borchs Kollegium, saa han var helt i Stand til at hjælpe sig selv.

Han havde den Lykke som Student at blive Medlem af en Vennekreds, der fik meget at betyde for ham. Det var en »Tylft« eller et Tolvmandslag af unge Mænd, som virkelig vilde noget og derfor ogsaa naaede noget. Foruden Monrad var de senere Ministre Hall og Knuth, de senere Præster P. M. Andresen, Vilhelm Birkedal, Viktor Bloch, H. P. Dorph og Carl Fog, Juristerne Georg Aagaard og L. A. Cramer samt Historieskriveren Frederik Barfod.

Ved Selskabets Dannelse den 20. Oktober 1831 skrev Birkedal en Sang, hvori han søger at udtrykke, hvad man vil, og det er: under deres Samfundsliv skulde Begejstringens Lue tændes i de unge Hjerter, og dens Glans bryde sig i de tre Farver: Godhed, Sandhed og Skønhed; men Lysets Stjerne kan kun naas ved ydmyg Stræben.

Dette lille Samfunds Medlemmer var langt

fra at være enige. Hall og Knuth var i P o l i t i k national-liberale, Barfod Tilhænger af Enevælden; Bloch var bevidst K r i s t e n, Barfod dengang en glødende Asadyrker, Monrad nærmest en grublende Fritænker.

Han var vel, da han kom til Universitetet, kristelig paavirket af sin fromme Plejefader, men i en mærkelig Gæring, saa han ikke kunde komme til Rette med den tarvelige Vejledning, Universitetet bød. Han kom undertiden til Birkedal i en saa fortvivlet Sindsstemning, at han kunde udbryde: »Nej, jeg holder det ikke ud, dette graat i graat; jeg gaar til Grunde! — Jeg maa rejse som Missionær til Grønland; det er da noget at sætte sit Liv ind paa!«

Der var en bibelsk Skikkelse, der drog ham mægtigt i de Dage, og det var S a u l: Ungersvenden, der kommer saa brat og uventet frem og slaar det afgørende Slag (som Monrad et Par Gange senere), den tungsindige Grubler, hvem Tungsindet tager Ligevægten fra (som fra Monrad senere).

Om denne sin Helt skrev han, der var ikke saa lidt af en Digter, en Tragedie, som Birkedal bragte til Øhlenschlæger sammen med en anden: »Jeftas Datter« for at æske Digterkongens og den æstetiske Professors Mening om Forfatterens mulige Fremtidsudsigter som Digter.

Øhlenschlægers Dom lød paa, at Forfatteren var en højt begavet ung Mand, men næppe nogen Digter — en Dom, hvorover Monrad blev noget

nedslaaet, men som han bøjede sig for, og lagde Digtningen paa Hylden.

I Vennekredsen havde han tidligere oplæst mange af sine Digte, navnlig dem, der var Udtryk for de lette Forelskelser, han var tilbøjelig til, hvor han mødte Ungdom og Skønhed forenet med Aand og Sjælsadel.

Af alle Kammeraterne synes Monrad at have haft størst Fortrolighed til Birkedal, hvad denne mener kom af, at han mest lignede Monrad i Mangel paa Ligevægt og ligesom han befandt sig i aandelig Kamp og Gæring.

De talte tit og meget sammen paa deres Værelser og paa lange Vandringer uden for Byen; og de udkastede for hinanden Billeder af deres Fremtid. Snart kunde da Monrad sidde tavs og tilbagetrukket og snart springe op i Begejstring under Udraabet: »Kamp og Sejer, du!«

Og Kampen kom. En Dag betroede han Birkedal, at nu havde han opgivet Kristendommen. Han kom paa den Tid stadig i H. C. Ørsteds Hus, og ved at høre dennes og andre udmærkede Mænds Udtalelser var han ikke alene kommen til at tvivle om Kristendommens Sandhed, men maatte helt sige sig løs fra den.

Længe varede det dog ikke, før han vendte tilbage til Kristentroen. Da Birkedal 1835 forlod København for at blive Huslærer paa Landet, kom Monrad til ham og sagde: »Før du rejser, skal du dog vide, at jeg igen har taget ved den kristne Tro. Jeg veed, det vil glæde dig.«

Et Aars Tid efter kom Birkedal tilbage til

København, og de levede da en Tid sammen i ublandet Glæde og Fortrolighed. Dog mente Birkedal at have iagttaget, at selv om hans Kristendom var lige saa ærlig og oprigtig som før Omslaget, saa var den ikke saa »gennemvarm«.

Birkedal blev saa 1837 Kateket i Ringkøbing, og paa Ordinationsdagen eller rettere om Aftenen derefter, da Birkedal var gaaet i Seng, kom Monrad til ham og talte saadanne Venne- og Velsignelsens Ord til ham, at Birkedal aldrig glemte dem.

Ved Birkedals Bryllup var han med, og under dennes Ophold i Ringkøbing vekslede de mange Breve. »Du skriver ikke«, hedder det i et af Monrads Breve, »du veed, jeg har sat min Kærlighed paa Renter hos dig, og jeg kræver min Ret.«

Birkedal var formodentlig den eneste i Vennekredsen, der ret ejede hans Fortrolighed. Han mødte nok ved deres Sammenkomster, men levede væsentlig med sig selv. Hans forladte Barndom havde givet hans Liv det Præg, det altid beholdt.

Han politiserede ikke som sine jævnaldrende; han vilde studere først. Derfor var han helt uden for Tredivernes Politik, skrev ingen flotte Viser, holdt ingen fraserige Taler, men naaede heller ikke den Popularitet, der er Lønnen herfor.

Men han studerede, og alle respekterede hans umaadelige Flid. Da han gik op til teologisk Embedseksamen, opgav han som læst hele

det gamle Testamente i Grundsproget, flere østerlandske Sprog og Religionsfilosofi i stort Omfang. »De gør da ikke Regning paa mere end første Karakter,« sagde Professor Engelstoft til ham Dagen før. »Faar jeg den, er jeg tilfreds,« sagde Monrad, »men jeg har naturligvis intet imod at faa mere.«

Da han var oppe i Kirkehistorie, gjorde Professoren et Par Gange den Bemærkning, at det ikke var saaledes, han havde spurgt. Monrad svarede roligt: »Men saaledes tager jeg det nu for at bringe lidt Aand i det.«

Professorerne raadslog længe om hans Karakter; men endelig blev det »Egregie« (Udmærkelse), og da dette forkyndtes for den spændt lyttende Studenterskare, raabte den Hurra for Monrad og bar ham bort i Guldstol.

Efter sin Eksamen arbejdede han fremdeles sine 15—16 Timer i Døgnet. Dette fandt hans Venner betænkeligt og oprettede derfor et Forstyrrelseskorps. Hvert Medlem heraf skulde til en bestemt aftalt Tid indfinde sig hos ham for at forstyrre ham i Læsningen. Da Monrad mærkede det, laasede han sin Dør og lukkede ikke op, hvor meget de end bankede paa.

Disse fortsatte Studier gjaldt de østerlandske Sprog, hvori han tog Magistergraden 1838.

Saa fik han Rejseunderstøttelse for i Paris at fortsætte sine østerlandske Studier, og siden skulde han være Professor ved Universitetet. Dette blev der som bekendt ikke noget af, og hertil er Grunden at søge dels i Monrads uro-

lige, higende Aand, dels i hans Forlovelse og endelig deri, at Politikken tog ham.

Han var en saa vidt favnende Natur, at han havde ondt ved at begrænse sine Studier, og han drev ved Siden af Sprogstudiet mange andre og altid grundigt. Saa var han meget modtagelig for Indtryk af kvindelig Skønhed, Aand og Elskværdighed, og han blev da forlovet med den velhavende Murermester Lütthans's smukke og begavede Datter Emilie. For ham, der intet rigtigt Hjem havde haft, var det noget vidunderligt ret at blive optaget i en Familie og leve et Familieliv med. Han maatte derfor hjem fra Paris, inden han rejste til Ægypten, og han blev da hjemme; thi saa var det, Politikken tog ham.

Kong Frederik VI.'s Død (3. December 1839) var ventet i længere Tid, og derfor var de unge straks paa Færde, da Budskabet derom fo'r rundt i København. De national-liberale (Lehmann, H. Hage, Ploug o. fl.) indbød til et Møde i Hotel d'Angleterre samme Aften, og til dette kom Monrad til Dels mod sin Vilje med; her tabtes han for Universitetet og blev vunden for Politikken.

Barfod har fortalt, at han oprørt over, at man vilde overrække den nye Konge en Adresse om en »Konstitution« (fri Forfatning) samlede nogle Tilhængere om sig, og under højrøstede Udtryk af Uvilje begav de sig til Mødet. Paa Hauserplads mødte de Monrad, der uden at vide noget kom fra sit Hjem. Han skraaede over Ga-

den til Barfod og spurgte: »Hvad er der i Vejen, hvorfor ser du saa vred ud?« »Det er det for-dømte Møde i Hotel d'Angleterre«, svarede denne. »Hvilket Møde?« »Ih, det Møde, som Lehmann og Hage har trommet sammen.« »I hvilken Hensigt?« »For at forføre Studenterne til at bede Kongen om en fri Forfatning.« »Ja, hvad saa?« »Ja, saa skal Studenterne naturligvis danse efter deres Pibe; men nu gaar vi derop for at modarbejde deres Plan, og du maa gaa med.« »Jeg har ingen Tid«, sagde Monrad. »Snak! du skal med!« Og Barfod trak ham med sig, mens han stadig gjorde Modstand.

Paa Mødet fremlagde Lehmann med en glimrende Tale Studenternes Adresse, der blev bekæmpet med stor Kraft og Virkning af Barfod, Rasmus Nielsen, Madvig og P. C. Kierkegaard. Der var glimrende Veltalenhed paa begge Sider og Bølgerne gik højt.

Monrad sad en Stund og lyttede, men saa brød det igennem hos ham, og han rejste sig og talte overbevisende for Adressen, der blev vedtagen, hvortil hans Tale meget bidrog. Hans Vaaben hin Aften var Spydighed og Sarkasmer. P. C. Kierkegaard havde i følsomme Ord talt om, at man burde være stille og skaane Enkedronning Maries Sorg, og det spottede Monrad med, hvorved han vendte Stemningen.

Til Løn for sin gode Tjeneste blev han valgt til Medlem af den Sendefærd, der skulde overbringe Kongen Adressen.

Kongen tog naadig imod Studenterne, tak-

kede dem for den loyale Aand, hvori deres Adresse var affattet, og hvori han saa et nyt Bevis paa den Hengivenhed for ham, som Studenterne altid havde lagt for Dagen. Ingen erkendte mere end han Almenaandens frugtbringende Virkninger paa alle Statens og Videnskabens Forhold; men skulde en fremskridende Udvikling føre til det ønskede Maal, maatte den støtte sig til Erfaringens Lærdomme. Hans Forgænger havde gjort et stort Skridt fremad ved Stændernes Indførelse; og derved maatte man blive staaende. Adressen havde henvist til den norske Grundlov; men det maatte man erindre, og det bad han dem lægge Mærke til, at den var fremkommen under ganske særlige Omstændigheder. Havde det ikke været nødvendigt saa hurtigt at ordne Landets Forhold, saa var den bleven bedre, og den følgende Udvikling sikrere. I hans Stilling var der mange Hensyn at tage, og hvor meget han end ønskede at forbedre Statsforfatningen, maatte han dog spørge Erfaringen til Raads. — Trykkefriheden havde ingen varmere Ven end ham; men den maa for Misbrugens Skyld begrænses ved Love, og det beror paa Pressen selv — særlig paa Dagspressen selv — hvor fri den skal blive. — Han bad dem have Tillid til, at han ønskede at fremme sit Folks Vel.

Det var jo en Afvisning ganske vist under de høfligste Former, men bestemt nok; og en lignende fik alle de Adresser af lignende Indhold,

der vedblev at strømme ind til Kongen i de følgende Dage.

Til sidst blev det ham for meget, og den 21. December gav han en Deputation fra Korsør et Svar, der vidnede om, at hans Taalmodighed var udtømt. »Naar«, sagde han, »en enkelt Kommune fremstaar som Tolk for et helt Folks Ønsker, og dens Adresse i Udtryk og Ytringer ganske ligner Adresser fra andre fra den fjerne Steder, saa fristes man til at forklare Ligheden af en fælles Oprindelse, fristes til at tro, at de alle udgaar fra een og samme Kilde for at strømme tilbage i et større Antal, som om de var Ønsker, der næredes af en stor Del af Folket, endskønt de kun udgaar fra enkelte; og man kan da ikke tillægge saadanne Ytringer stor Vægt.«

Kongen mente aabenbart, at Lehmann havde sat hele Adressebevægelsen i Gang, og at han ogsaa var Forfatter til Adressen fra Korsør. Dette var dog ikke Tilfældet, selv om Studenternes Adresse havde givet Stød til og Forbillede for de andre.

Fra den 3. December 1839 tilhørte Monrad Politikken og kom naturligvis snart i forreste Række blandt Talsmændene for en fri Forfatning.

Han udgav faa Uger efter sine »F l y v e n d e p o l i t i s k e B l a d e«, hvori han navnlig afhandlede Spørgsmaal om Forfatningen og Trykkefriheden. — Den ejendommelige pædagogiske Stil, isprængt med bibelske Vendinger,

hvori han skrev, gjorde stærk Virkning. Nogle saa i hans Patos Udbrud af en dyb og varm Følelse, andre Udslag af en klog Beregning over, hvad der vilde gøre Virkning paa Læserne.

I Nr. 1 af »Flyvende Blade« bestemmer han med en Frimodighed, man ikke før havde kendt »det danske Monarkis Princip« som »Afhængighed af Østmagterne, Tendens til Sønderlemmelse og uhyre Svækkelse i økonomisk Henseende«.

Og i Nr. 2, for hvilket han blev sat under Tiltale, hedder det i hans ejendommelige, højtidelige Sprog: »Naar vi vender Blikket mod en Tid, vi gerne betragter som en svunden, saa ser vi, at Folket har inddysset sig ved en indbildt Lykkes Gøglebilleder, at dyb Døsighed og Dorskhed har været udbredt over det ganske Land; at Folkets Tro har været paa — Bestallinger, dets Kærlighed — Gratialer, dets Haab — Pensioner.« . . . »Naar Tiden kommer, da den skjulte Diplomatkrieg, som England og Rusland fører mod hinanden, bliver til en aabenbar Vaabenkrig, naar hine to mægtige Principper, som i den lange, dybe Fred har samlet uhyre Kræfter, stedes til den sidste store, den afgørende Strid om Herredømmet i Evropa og Asien, naar det usete, det mageløse Verdensdrama skal opføres, hvori Folkene vil bevæges, og Nationerne rejse sig til Kamp, ej for Ærgerrighed og Herskesyge, men for Tanker og Ideer, kunde det saa undre os, om Danmark blev Sejrherrens sikre Løn.« Som Middel mod denne Ulykke

anbefaler han »inderlig Samfølelse mellem Folkene og kraftigt Sammenhold mellem Regeringerne i de nordiske Lænde«. Og Danmark maa have en Konstitution.

Men Monrad var paa den Tid Helstatsmand; derfor siger han: »Lad een Stændersal omslutte Holsøns, Slesvigs, Jyllands og Øernes folkekaarne Mænd! Sandelig, de vil inden stakket Tid lære at forstaa ej alene hverandres Ord, men ogsaa hverandres Sind! Mægtig er Provinsforskellen, mægtig er Folkeejendommelighed, men mægtigere end alt er Friheden. Den vil forvandle de splittede Provinser til eet Rige, de adsplittede Menneskehobe til eet Folk.«

Han delte, som man ser, Overtroen paa, hvad en Konstitution kan udrette. Foreløbig blev han dømt til Bøder og et Aars Censur.

Samtidig var (7. December 1839) Davids Ugeblad »Fædrelandet« blevet til et Dagblad under Lehmanns Ledelse, og til dette knyttes nu Monrad en kort Tid.

Hans første Artikel i »Fædrelandet« hævder, at naar Kongen ikke vil handle med Stænderne (om en fri Forfatning), saa maa Stænderne handle med Kongen. Den fremkaldte en Mængde Adresser til Stænderne om en Konstitution, og disse igen et Forbud fra Regeringen mod, at Embedsmænd underskrev Adresser om Forandring i Forfatningen.

Monrad var imidlertid (1840) bleven gift og ved sit Ægteskab bleven Husejer i København, hvor han saa den 17. Marts 1841 blev

valgt til Borgerrepræsentant. Hans Modstandere har senere villet paastaa, at det var af Hensyn til de Udsigter, denne Stilling aabnede for ham (Raadmand, Borgmester eller lignende), at han udtraadte af »Fædrelandet's« Redaktion. Bladet meddelte imidlertid, at det var grundet i Hensyn til videnskabelige Studier.

Han tog ogsaa nu igen paa Udenlandsrejse, ikke for at fortsætte sine østerlandske Sprogstudier, men for at studere de forskellige Landes Skolevæsen. Det var hans Tanke at blive Skoledirektør i København, en Post, det paa den Tid var besluttet at oprette.

Her havde han stærke Kræfter for sig, men ogsaa imod sig, idet Dronningen ivrigt modarbejdede ham. Hun skrev saaledes den 11. Marts 1842 til Grundtvig: »Det skulde gøre mig ondt, om Mag. Monrad fik en saa afgørende Indflydelse paa hele den følgende Generation. Jeg glemmer aldrig, at Rørdam*) sagde mig i et bittert Øjeblik i 1840 om Foraaret, da Monrad stundum talte i »Danske Samfund«: »Naar jeg hører Mag. Monrad tale, faar jeg en saadan Harme i Hjertet mod Kongen og Dronningen.« Det kristelige Element, som burde være Sjælen i alle Skoler, vil vist ej trives under Mag. Monrads Vejledning.«

Monrad udgav efter sin Hjemkomst et Hefte om Skolevæsenet i Berlin. Det er ikke

---

*) Peter Rørdam (1806—93), hvem Dronningen ønskede til Skoledirektør.

videre mærkeligt, og det blev ikke fortsat, da Monrad lige saa lidt som Rørdam blev Skoledirektør. Det blev V. A. Borgen, der siden var Kultusminister i det kortvarende Ministerium Rottwit (1859—60).

Derimod kom Monrad til 1843—46 at redigere »Dansk Folkeblad«, som blev udgivet af »Selskabet for Trykkefrihedens rette Brug«. Man har betegnet de $3\frac{1}{2}$ Aar, hvori han redigerede dette Blad, som hans politiske Læreaar, der gav ham selv et godt Grundlag for hans politiske Virksomhed, samtidig med at han udbredte betydelig politisk Kundskab. Man har endog givet hans Redaktionsvirksomhed Hovedæren for den ubestridelige politiske Dygtighed og Takt, der kom for Dagen i den grundlovgivende Rigsforsamling.

Ejendommeligt var det, at Monrad i alle disse Aar aldrig blev angrebet i »Korsaren«, hvor ellers alle maatte holde for. Goldschmidt har forklaret dette Særsyn med den Bemærkning, at man ikke stikker den Mand med Naale, der skal fældes med Lanser. Og Goldschmidt tog for saa vidt Oprejsning, som han 1848 angreb Monrad i »Nord og Syd«, og i 1856 skrev en temmelig giftig Karakteristik af ham.

I denne betegner han en Tale, Monrad holdt ved Studentermødet 1845, som »svulstig-præstelig«. Da denne Tale er oplysende for Monrads Historie, skal her anføres nogle Ord deraf — om Kvinden som Samfundsmagt: »Stille, ukendt, uset er hendes Indflydelse, og ej

anderledes bør det sig at være; men over hele Samfundet er den udbredt, og den virker i Løn som Jordens dunkle, hemmelighedsfulde Kraft. Betro mig Nøglen til de nordiske Kvinders Sind, og mægtig skal den skandinaviske Idé fremskyde. Der er sagt paa dette Sted: »Fremtiden tilhører de unge!« Jeg kunde fristes til at sige: »Fremtiden tilhører Kvinden!« Thi hende er det, som giver os vort Modersmaal hende er det, som dybt i Barnets Sind gemmer Livets Sæd, der ofte skyder friske Skud, naar Haaret graaner!«

I Talens første Del havde han talt saaledes om Kvinden som Hustru, at man kunde forstaa, han havde gjort glade Erfaringer om, hvad en udmærket Hustru betyder for en Mand.

Goldschmidt har gjort den ondsksfulde Bemærkning, at det Skibbrud, Monrads Forhaabninger led i Skolefaget, vendte hans Sind bort fra Jorden til de himmelske Ting, saa han blev from og følte Trang til at gøre en Evangeliets Gerning; og da hans Ven, Grev Knuth heller ikke tvivlede om hans Kald, indstillede han ham til at blive Sognepræst i Vester Ulslev paa Laaland, hvad han saa blev 1846.

Birkedal, hvis Vidnesbyrd i denne Sag har større Vægt end Goldschmidts, fordi han kendte Monrad bedre, siger, at han er vis paa, at naar Monrad modtog et Præsteembede, gjorde han det kun, fordi han havde Kristentro i sit Hjerte; thi han var alle sine Dage en ærlig Mænd, der ikke vilde snige sig ind i Præstegerningen.

Adskillige havde ved Monrads Ordination i Maribo den 30. Oktober 1848 ventet, at han vilde holde en politisk Prædiken. De blev skuffede; thi det hedder i »Lolland-Falsters Stiftstidende«: »Efter Ordinationen prædikede Magister Monrad over Pauli Ord: »Jeg skammer mig ikke over Kristi Evangelium«. I faa, men gribende Ord talte han om den barnlige Tro paa Gud og det evige Liv . . . foreholdt Tilhørerne, at det maatte komme til en Afgørelse for enhver, om han vil gribe Troen eller forkaste den . . . advarede for den Tomhed, som Verdens Kløgt og Kunst efterlader i Sjælen . . . formanede Menighedens Lærere til at prædike om Troen — selv troende — og lovede det Ord, der udsprang fra Overbevisningen og kom fra Hjertet, Adgang til Hjertet.«

En gemytlig gammel Præst sagde ved Ordinationsmiddagen til ham: »Aa, Magister Monrad, lad os nu faa en politisk Tale, saadan en af dem, der rigtig kradser!« Monrad svarede: »Det gamle er forbigangen, alt er blevet nyt!«

Det var imidlertid langt fra, at Monrad opgav Politikken. Han blev 1847 valgt til Medlem af Stænderforsamlingen, og da Kristian VIII. døde, og hans Efterfølger ved Kundgørelsen af 28. Januar 1848 bebudede Indførelsen af en Fællesforfatning for Kongeriget og Hertugdømmerne, gav Monrad ved en Artikel i »Fædrelandet« denne Dødsstødet, ikke just fordi den

var en Fællesforfatning, men paa Grund af dens Beskaffenhed ellers.

Den stillede for det første Hertugdømmerne som en Enhed over for Kongeriget, oprettede altsaa uden videre et Slesvigholsten; den bestemte dernæst, Kongeriget (med 1,300,000 Indbyggere) og Hertugdømmerne (med 800,000) skulde vælge lige mange Tillidsmænd; og endelig skulde Valgene foretages efter Stændervalgloven, der i Hertugdømmerne gav Godsejere og tyskdannede Embedsmænd et overvældende Flertal; den kommende Rigsdags Møder skulde holdes afvekslende paa Gottorp og i København, og det tyske og danske Sprog være ligeberetigede.

Det vil altid blive Monrads Fortjeneste, at han (sammen med Madvig og Tscherning) tog Livet af dette Misfoster. — Han fremhævede i sin glimrende Artikel i »Fædrelandet«, at det var uretfærdigt at give 8 Mennesker i Hertugdømmerne samme Ret som 13 i Kongeriget; at Reskriptets Kærne var helt eller halvt bevidst Slesvigholstenisme; at dets Virkning vilde blive Monarkiets Opløsning; at det ikke drog noget tydeligt Skel mellem Monarkiets Fællesanliggender, som den kommende Rigsdag skulde behandle, og Landsdelenes Særanliggender, som skulde blive hos Stænderne; at Skattebevillingsretten paa ingen Maade var betrygget ved Reskriptets svævende Ord om, at Forsamlingen skulde have »besluttende Medvirkning ved Finansstyrelsen«.

Og værst var det, at denne Forsamling vilde mangle Rod i de brede Folkelag. »Vi tror«, skrev han, »at der skal store Sejl til at trække en stor Skude, selv om der staar en dygtig Sømand ved Roret. Vi tror, at kun en stærk folkelig Kraft, en stor Forsamling, udgaaet ved umiddelbare Valg af Folket, vilde være i Stand til at bære den Byrde.«

Monrad var ogsaa saa klog, at han i sin Artikel skarpt skelnede mellem den folkelige Konge og hans Ministre; Reskriptet var Ministrenes Værk, ikke Kongens.

P. G. Bang, der var en af Reskriptets Ophavsmænd, har erklæret, at det var Monrads Artikler, der rejste den offentlige Mening imod det.

Heller ikke i Hertugdømmerne fandt Reskriptet nogen Tilslutning; og der holdtes en hel Del Møder imod det. Mest kendt er Mødet i Rensborg den 18. Marts, hvor det besluttedes, at man (det vil sige 70 Medlemmer af Hertugdømmernes Stænderforsamlinger) vilde sende en Deputation til København for at forlange af Kongen, at han skulde indvilge i, at Slesvig optoges i det tyske Forbund og forenedes til een Stat med Holsten med en for begge Hertugdømmer fælles Konstitution, der sikrede dem fuldstændig Forenings- og Forsamlingsfrihed, almindelig Folkevæbning osv.

Efterretningen herom kom til København den 20. Marts, og en Del Mænd væsentlig af det national-liberale Parti samledes derefter paa

»Fædrelandet's« Kontor for at raadslaa om, hvad der under disse Omstændigheder var at gøre.

Der var nemlig al Fare for, at den daværende Regering kunde gaa hen og sige Ja til de slesvigholstenske Fordringer; thi *Stemann*, der var den sikreste Talsmand for en virkelig dansk Politik, laa syg, *Criminil* og *Karl Moltke* var Holstenere, og dem plejede *Ørsted* at følge i disse Spørgsmaal. Saa var der *A. V. Moltke* og *Bardenfleth*, og selv disse var man ikke helt sikker paa; de havde jo været med at udsende Kundgørelsen af 28. Januar.

Man besluttede da, at Københavns Byraad, der i Kraft af Byens Privilegier havde Ret til umiddelbart at henvende sig til Kongen, skulde bede ham om at skifte Ministerium, og denne Henvendelse skulde støttes ved Tilslutning fra et stort Folkemøde i Kasino, der blev sammenkaldt til om Aftenen Klokken 8.

Paa dette Møde holdt navnlig *Monrad* den tyske Embedsmand *Francke* til Ilden, da han vilde bortforklare Betydningen af, hvad der var sket i Rensborg to Dage før; og han fik under et skarpt Krydsforhør *Francke* til at tale Dansk.

Et af Borgerrepræsentationens Medlemmer, der boede i Hus med den strengt konservative Overpræsident, Konferensraad *Lang*e, havde om Aftenen fortalt ham, hvad der for-

beredtes, og Lange udbrød: »Det er jo Rebellion!«

Næste Morgen meget tidlig søgte han til Justitsminister Bardenfleth, men kunde ikke komme ind til Ministeren straks, da der var en anden hos ham. Hvem denne var, opdagede Lange ved i et Par Galocher, der stod i Forværelset, at læse Navnet D. G. Monrad. Saa vidste han Besked og gik snart op til Raadhuset for at stille sig i Spidsen for det store Folketog, der nu med Magistrat og Borgerrepræsentation i Spidsen begav sig til Slottet og af Kongen fik den Besked, at det gamle Ministerium var afskediget, og at Kongen vilde være Folket en trofast Leder til Ære og Frihed, hvis det vilde stole lige saa sikkert paa ham, som han paa sit Folk.

Formodentlig var det efter Samraad med Monrad, at Bardenfleth, til hvem det var overdraget at danne det nye Ministerium, søgte at danne et Koalitionsministerium med Mænd af alle Farver, hverken voldsomt at bryde med Slesvigholstenerne eller med den gamle Tid. Men det mislykkedes foreløbig, da det viste sig, at Monrads og Slesvigholsteneren Franckes Standpunkter var alt for langt fra hinanden, uagtet Monrad var langt fra at være ejderdansk; han havde paa Kasinomødet talt om Slesvig som et Bindeled, en Bro mellem Danmark og det tyske Holsten; men Francke vilde ingen Bro have mellem Kongeriget og Sønderjylland.

Monrad havde derefter en Samtale med sine politiske Venner, og de holdt paa, at han ikke skulde gaa ind i Ministeriet, med mindre en af de andre national-liberale, for Eksempel Hvidt, kom med.

Denne blev da ogsaa kaldet til Slottet om Aftenen, da der efter Klokker 7 holdtes et nyt Møde. I dette kom det til et stærkt personligt Sammenstød mellem Monrad og Francke, der derefter forlod Slottet. Saa krævede Grev Sponneck, at hvis Hvidt skulde ind, maatte ogsaa som Modvægt Bang'ind i Ministeriet. Monrad gik da Klokker 1 om Natten hen for at hente Bang, der kom og foreslog Baron Carl Scheel-Plessen til Minister for Hertugdømmerne og som Program Slesvigs Selvstændighed med en egen Landdag, skilt baade fra Kongeriget og Holsten. Kun Udenrigsstyrelse og Forsvarsvæsen skulde være fælles for alle tre Statsdele. Monrad og Hvidt var tilbøjelige til at gaa ind herpaa — kun forbeholdt de sig deres Partifællers Tilslutning.

Der gik saa Bud efter Plessen, som kom og fordrede Advokat Claussen, en af den slesvigholstenske Deputation, optaget i Ministeriet, og som i øvrigt haanede Kasinomændene, at de havde styrtet den forrige Regering uden at kunne danne en ny. Der opnaaedes ingen Enighed, og Klokker 6 Morgen vækkede Bardenfleth Kongen og frasagde sig sit Hverv.

Kongen var meget ulykkelig over denne Sagernes Vending, talte om at nedlægge Kro-

nen, og Monrad og Hvidt var ikke mindre forpinte, da de indsaa Umuligheden af at danne en Regering paa Kasinoprogrammet. De gik derfor ind paa Bangs Forslag, at han, Bardenfleth og Plessen foreløbig skulde overtage Styrelsen og svare Slesvigholstenernes Afsendinge. Men som Vilkaar krævede Bang, at Monrad, Hvidt, Lehmann, Schouw, Claussen og Tscherning offentlig skulde erklære, at de sluttede sig hertil.

Flere Mænd blandt Kongens Omgivelser, blandt andre Hofchefen, Kammerherre Oxholm, og Kabinetssekretæren, Kammerherre Tillisch, fandt imidlertid denne Plan uheldig, og mens Monrad var gaaet hen til Botanisk Have, hvor de national-liberale Førere var samlede, for at skaffe den omtalte Erklæring, fik de Kongen til at kalde Greverne Karl og A. V. Moltke til Slottet for at danne en Regering af den gamle Tids Mænd og med de gamle Synsmaader.

Imidlertid var Dampskibet »Skirner« kommet med den slesvigholstenske Deputation og med Breve til Kongen fra Prinsen af Nør og Hertug Karl af Lyksborg, hvoraf det tydelig fremgik, hvad Kongen sagde, da han slængte Prinsens Brev hen ad Bordet: »Oprøret er udbrudt!«

Nu var man klar over, at der maatte dannes et Samlingsministerium, men paa et nationalt Program. Og i meget kort Tid blev Ministeriet dannet. Efter Monrads Raad og paa Kongens indtrængende Opfordring overtog

Grev A. V. Moltke Forsædet, og hans Hustrus Brodersøn, Monrads Ungdomsven, Grev F. M. Knuth Udenrigsministeriet. Monrad selv blev Kultusminister.

Af hans Gerninger som Minister skal blot fremhæves, at han satte Kristian VIII.'s Reskript om Oprettelse af en stor Folkehøjskole i Sorø ud af Kraft; og at han var klartseende nok til at skønne, at en Deling af Slesvig og Indlemmelse af dets fortysskede Del i Holsten vilde være den lykkeligste Udgang af Striden mellem Danmark og Tyskland; derfor søgte han i Statsraadet at støtte det engelske Mæglingsforslag derom, og derfor søgte han gennem en af ham inspireret Artikel i »Fædrelandet« at berede Folkestemningen derfor; men Folkestemningen var i den Grad derimod, at »Fædrelandet«, uagtet det havde taget Afstand fra Tanken, mistede Halvdelen af sine Abonnenter derved; og det strømmede ind baade til Regeringen og til Rigsforsamlingen med Adresser mod Delingen. Særlig stærkt udtrykte 112 slesvigske »Patrioter« sig i deres Adresse til Rigsforsamlingen. — Ikke en eneste anset Mand traadte frem for at støtte den delingsvenlige Side i Ministeriet.

Det var jo ikke blot ejderdanske, men ogsaa Helstatsmænd, for hvem Delingen var en Vederstyggelighed; og ikke mindst var det Kongen, der den 18. September paa Lerbæk Mark udtalte sit »Det skal ej ske!« — under den uhyre Folkemængdes begejstrede Jubel. — Da Palmerston

imidlertid kom frem med sit Forslag paa ny hen ad Efteraaret, satte Delingsmændene igennem, at der maatte underhandles paa dette Grundlag. Dette nægtede dog Kongen at godkende, og saa maatte Ministeriet opløse sig.

Inden Ministeriets Afgang den 15. November havde imidlertid Monrad udført et af sit Livs Størværker, der vil sikre ham et uforgængeligt Hædersminde i Danmark: han havde skrevet det Udkast til Danmarks Riges Grundlov, der i alt væsentligt fik Lovskraft den 5. Juni 1849.

II.

November-Ministeriet vedkendte sig vel Grundlovsudkastet »i sin Helhed«, men sikkert uden Begejstring eller snarere med store Betænkeligheder over for dets Valgbestemmelser, over for den almindelige Valgret.

Dette Spørgsmaal var for saa vidt afgjort paa Forhaand, som Valgloven til den grundlovgivende Rigsforsamling gav Valgret til alle uberygtede Mandspersoner over 30 Aar med Indfødsret og i selvstændig Stilling. Denne udstrakte Valgret havde vakt Bekymring hos Monrads Meningsfæller, endog L e h m a n n havde ønsket Tyngdepunktet lagt mere til Centrum; og C l a u s e n havde talt bittert om den Tillidsfuldhed, hvormed Monrad slog sig til Ro med en Tanke, at Husmanden hænger lige saa haardt ved sine 2 Skæpper Land som Herremanden ved sine mange Tønder Hartkorn. Men G r u n d t v i g traf aabenbart Sømmet paa Hovedet, da han sagde, at han ganske vist havde haft sine Tvivl om, hvorvidt det havde været

klogt af Marts-Ministeriet paa een Gang at »udvide Valgretten ud over de Grænser, som mange kaldte rimelige«, og han regnede ikke Valgret til de utabelige Menneskerettigheder eller umistelige Borgerrettigheder, men han var fuldkommen paa det rene med, at det vilde være baade uklogt og farligt at berøve Folket det allermindste af den Valgret, som uanmodet er givet det, som det kun har brugt een Gang, »og vi vil dog vel ikke sige misbrugt ved at vælge os«.

Monrad kom ikke selv til at forsvare sit Udkast i Rigsforsamlingen, idet han jo gik af som Minister, inden man var kommen ret ind paa det brændende Spørgsmaal, og den nye Regering tog intet Hensyn til ham ved de Kongevalg, der efterhaanden fandt Sted. Og, havde han stillet sig i en af de Kredse, hvor der blev Nyvalg, var han vel falden som Lehmann.

Marts-Ministeriets Mænd var nemlig blevne meget ildesete i den offentlige Mening, fordi de ikke havde kunnet gennemføre det Program, hvorpaa de var blevne Ministre, og Monrad i mange Kredse for den demokratiske Valglov til Rigsdagen.

Han skrev i Juli 1849 herom til Tscherning: »Herovre [i Nykøbing] er der stor Forbitrelse mod Marts-Ministeriet, særlig i Anledning af Valgloven. Endnu har jeg aldrig truffet nogen kjoleklædt Mand, uden at han er misfornøjet dermed. Det hele gør et komisk Indtryk paa mig; det er nok saa interessant at være Gen-

stand for Uvilje som for Velvilje, og det er interessantere at krydse end blot at holde paa Roret.«

Tscherning svarede, at han, der levede i Haddets Midtpunkt, København, særlig det latinske Lavshus, vidste bedre end nogen, hvor forhadet Marts-Ministeriet var.

Men kom Monrad end ikke til at forsvare sit Udkast i Rigsforsamlingen, saa førte han et glimrende Forsvar i en Række Artikler i »Fædrelandet«; og i 1878, da Biskop Martensen i sin Sociale Etik havde angrebet hans Synsmaader, førte han i »Liberalismens Gennemæle« det bedste Forsvar for den almindelige Valgret, vi endnu har set.

Den 13. Februar 1849 blev han udnævnt til Biskop for Laaland og Falster; og det var Synd at sige, at han blev venlig modtagen af Gejstlighed eller Befolkning. Den alvorlige Præst P. A. Fenger, hvem Monrad senere brød Lanse for og omtalte i høje Toner, skrev ved hans Udnævnelse til Biskop et Stykke i »Dansk Kirke-tidende«, hvori han betegner det som en Fornedrelse for Kirken, at dens højeste Embede bliver en Slags Pensionsanstalt for afskedigede Statstjenere. Og han finder, at det baade er sørgeligt, at man giver en Mand, der har været Landsbypræst $1\frac{1}{2}$ Aar og Minister $\frac{1}{2}$ Aar, et saadant Embede, og at han er ubeskeden nok til at tage imod det.

Det varede imidlertid ikke længe, før Monrads mægtige Personlighed havde gjort sig saa-

ledes gældende i Bispeembedet, at der var lige saa stor Sorg i Stiftet, da Ørsted 1854 afsatte ham, som der var Modvilje, da han kom.

Det samme Blad, »Dansk Kirketidende«, der havde bragt Fengers Klagesang over hans Ud-nævnelse, lod 1854 en Indsender, den ansete Sognepræst H. A. J e s p e r s e n i varme Ord udtale sig om ham i Anledning af hans Afsked fra Embedet. Jespersen fortæller, at da han holdt Afskedstale, var næsten alle Stiftets Præster komne til Stede, for at høre det sidste Ord fra den Mand, der havde vundet deres Højagtelse og Kærlighed. Alle maatte føle sig tiltalte af hans mægtige, gribende Ord og klare Bekendelse af levende Vidnesbyrd om ham, vi alene veed os til Salighed; og alle, der følte, at her var et levende og levendegørende Ord i Vidnesbyrdet, maatte faa Indtryk af, at her afsluttedes en Virksomhed, der havde været den Herre til Ære, som hans Tjener gav Vidnesbyrd.

Monrads Afskedigelse hang naturligtvis sammen med, at han var Folketingets Leder i dets Kamp mod Ministeriet Ørsted. Han var ganske vist nærmest »Helstatsmand« som Regeringen, men han ønskede, at Grundlovens Indskrænkning til kun at gælde for Kongerigets særlige Anliggender skulde ske paa løvlig Maade. Da imidlertid Ministeriet vilde foretage denne Indskrænkning uden at spørge Rigsdagen (i Henhold til Grundlovens § 160), og da den nægtede at gøre Rigsdagen be-

kendt med den Fællesforfatning, den agtede at udstede for Monarkiets Fællesanliggender, foreslog Monrad den 9. Marts 1854 en skarp Mistillidsadresse til Ministeriet, og 26. April blev han afsat. Den 26. Juli udstedte saa Regeringen »Forfatning for Monarkiets Fællesanliggender«, der indskrænkede Grundloven til at gælde for de saakaldte særlige Anliggender og indtil videre overdrog Ledelsen af de fælles Anliggender til Regeringen og et raadgivende Rigsraad, der foreløbig bestod af 20 kongevalgte Medlemmer. Senere skulde 18 Medlemmer valgte af Rigsdagen, 5 valgte af den slesvigske Stænderforsamling, 6 af den holstenske og 1 valgt af den lauenborgske Landdag træde til.

Denne Forordning betegnede Oppositionens Blade straks som et utvivlsomt Grundlovsbrud; men Embedsmændene i Rigsdagen, der kunde vente sig samme Skæbne som Hall, Monrad og Andræ, tav og trak sig tilbage fra det offentlige Liv, saaledes H. N. Clausen, J. E. Larsen, V. Bjerling, Casse, Madvig og Rosenørn. Vel meldte Grundtvig, Fr. Hammerich og Lehmann sig til Tjeneste i Steden for; men Ledelsen af Oppositionen kom ifølge Sagens Natur næsten til at hvile paa Monrad alene, da Hall stadig var stemt for en endog meget mild Optræden mod Ministeriet.

Da Godsejer Tutein i den Rigsdag, der traadte sammen i Oktober 1854, foreslog en Mistillidsadresse til Ministeriet og Rigsrets-

anklage, støttedes han ivrig af Monrad, saa Ørsted, mens han over for Hall anerkendte dennes Forsonlighed, erklærede en Del af Monrads Tale for »hadefulde Insinuationer«.

Monrad var da ogsaa med at overbringe Kongen den af Rigsdagen næsten enstemmig vedtagne Adresse, der førte til Rigsdagens Opløsning den 21. Oktober. Opløsningsdekretet var affattet i de allerskarpeste Udtryk, og ikke mindre skarp var den i Kongens Navn samme Dag udstedte Henvendelse til det danske Folk, hvori der udtales alvorlige Trusler mod de Præster, der havde deltaget i Oppositionen.

Monrad gav et skarpt »Svar paa Ministeriets Tiltale«, hvori han Punkt for Punkt imødegaar de to Aktstykker, hævden-
de, at det ikke er Kongens, men Ørsteds Tale.

Monrad ledede sammen med J. A. Hansen og B. Christen de nye Valg, der blev et saa fuldstændigt Nederlag for Regeringen, at Kongen gav den Afsked, førend endnu alle Valg var bekendte.

At andre Indflydelser paa Kongen (Scheele) her var medvirkende, er der i denne Sammenhæng ingen Grund til at dvæle ved. —

Den Heflighed, hvormed Monrad var optraadt under Kampen mod Ministeriet Ørsted, gjorde, at han ikke blev Medlem af Ministeriet Bang-Scheele-Hall, der dannedes 12. December 1854, hvoraf man iøvrigt ogsaa af andre Grunde søgte at holde ham ude. Men da Ministeriet mindst af alt ønskede at have ham til

Modstander, blev han 1855 udnævnt til Over-skoledirektør for Borger- og Almueskolevæsnet i Danmark, i hvilken Stilling han fik en over-ordentlig stor Indflydelse paa vort Skolevæsens Udvikling. Skoleloven af 8. Marts 1856 er, skønt Halls Navn staar under den, hans Værk. Seminarierne fik ved hans Omsorg en forbedret Indretning: han skaffede Pads for en forsvarligere Undervisning navnlig i Matematik og Naturkundskab ved at gøre Kursus'et treaarigt og omordne Eksamen. Han indførte Forbedringer i de Vinterlæreres Uddannelse, der arbejder i Vestjylland, indrettede Kursus til videre-gaaende Uddannelse af Lærere, søgte paa mange Maader at hjælpe disse til bedre Kaar og mere Agtelse, tog dem i Forsvar, naar det behøvedes, gav dem som Visitor mange udmærkede Vink og satte sig i det hele et varigt Minde hos den danske Folkeskoles Mænd.

Under sit Arbejde for Folkeskolen var Monrad vedbleven at være Rigsdagsmand, og hans Genialitet og praktiske Evne sikrede ham altid en indflydelsesrig Stilling paa Rigsdagen. Men han var ikke længer den egentlige Fører for det national-liberale Parti. Han var en for ejendommelig og for selvsikker Natur til altid at kunne bøje sig ind under Partidisciplinen. Han hævdede saaledes en Særstilling til venstre for sit eget Parti baade i Spørgsmaalet om Afløsning af Fæstevæsenet og i Forhandlingerne om Næringsloven. Her-til kom, at man aldrig ret vidste, hvor han

egentlig stod i det store Spørgsmaal om Helstat eller Ejderstat.

Allerede i 1848 havde han betegnet Slesvig som en Bro mellem Kongeriget og Holsten; og nu, da Helstaten var oprettet, vilde han opretholde den, medens hans Partifællers inderste Ønsker gik i Retning af Ejderstaten. Da det tyske Forbund den 11. Februar 1858 med alle Stemmer mod Hollands og Danmarks vedtog at udtale, at det ikke kunde anse Helstatsforfatningen som retslig gyldig i Holsten og Lauenborg eller stemmende med Forbundsrettens Grundsætninger, holdt det national-liberale Parti den 23. Februar et Møde, hvor Monrad besfemt udtalte sig for Helstaten og betegnede den af Lehmann foreslaaede Ejderpolitik og Skandinavisme som Eventyrpolitik. Ved et senere Møde (hos Lehmann) udtalte han imidlertid, at han vilde foretrække Ejderstaten for Eftergivenhed med Hensyn til Holstenernes Fordringer. Hvad der ogsaa skadede Monrad, var hans tit uforbeholdent udtalte Lyst til at komme til Magten. »Giv mig blot Magten; Ansvarret tynger mig ikke!« sagde han til M. H. Rosenørn, der havde talt om, hvilken Lettelse det i sin Tid var for ham at slippe for det store Ansvar. Hall vilde aabenbart helst have været fri for at optage ham i Ministeriet, men mente sig nødt til at gøre det i Maj 1851. Monrad traadte da ind som Kultusminister, mens Hall overtog Udenrigsministeriet. Kort efter at Monrad var indtraadt i Ministeriet, begyndte

den uhyggelige Strid om Kammerherre Berlings og Grevinde Danners Stilling, som oprindeligt rejstes af Indenrigsminister Krieger og Generaladjutant Hegermann-Lindencrone bag Monrads Ryg, og som Hall og navnlig Monrad ønskede udjævnet, uden at vi skulde opleve den Skandale at faa Ministerkrise paa Spørgsmaal et Berling. Det lykkedes ikke at afværge Krisen, og Kongen opfordrede da Monrad til i December 1859 at danne et nyt Ministerium. Monrad mente at maatte afslaa denne Opfordring og rejste til Paris — af Hensyn til sine Børn, skrev han til Lehmann. Ved sin Afrejse havde han lovet Kongen at komme igen, naar der blev kaldt paa ham; og det blev der, da det Rottwit'ske Ministerium efter Konseilspræsidentens pludselige Død den 8. Februar 1860 ikke længere kunde holdes sammen.

Monrad skulde saa danne det nye Ministerium og vilde gerne have haft den nationalsindede moderate Helstatsman M. H. Rosenørn ind i det som Indenrigsminister. Denne afslog imidlertid Tilbudet, og Monrad overtog da selv Indenrigsministeriet tillige med Kultusministeriet. Hall afslog at blive Udenrigsminister, naar han ikke tillige blev Konseilspræsident, og Monrad maatte saa finde sig i, at han blev det. Men det forbedrede ikke det mindre gode Forhold, der ulykkeligvis alt en Tid havde været mellem disse to. Og ringere blev det endnu, da Hall i September 1861 fratog Monrad Indenrigsministeriet og gav det til Lehmann.

Monrad havde været en ualmindelig dyg-

tig Indenrigsminister. Ved sin uhyre Arbejds-
kraft havde han sat sig grundig ind i alle de
Spørgsmaal, der vedrørte denne Forvaltnings-
gren, og i det halvandet Aar, han var Inden-
rigsminister, gennemførte han en Mængde be-
tydningsfulde Love: F æ s t e l o v e n, der gjorde
Ende paa et meget virksomt Agitationsspørgs-
maal, L o v e n o m K ø b e n h a v n s k o m m u-
n a l e S k a t t e r, L o v o m S t e m p e l p a p i r,
H a n d e l s v æ g t, A r v e a f g i f t, J e r n-
b a n e v æ s e n osv. I Rigsdagssamlingen
1860—61 havde han Ordet 766 Gange, Møderne
trak ud til Klokkeren 1—2 om Natten, men han
var altid til Stede og altid frisk og slagfærdig.
I alle Partier anerkendtes med Beundring hans
vældige Arbejde, og J. A. Hansen udbragte ved
et Rigsdagsgilde, da Samlingen sluttede, hans
Skaal i meget varme Ord.

Ulykkeligvis gik Politikken udadtil ikke
nær saa godt. Tyskland blandede sig stadig,
snart under et, snart under et noget andet Paa-
skud i Sagen om Hertugdømmernes Stilling til
Kronen; og her var i Virkeligheden Hall og
Monrad uenige. Hall havde indset, at Mod-
sætningen mellem Danske og Tyske var bleven
saa stærk, at de ikke kunde leve sammen under
en Fællesforfatning, mens Monrad endnu troede,
at dette lod sig gøre, naar Forfatningen blev
ændret i demokratisk Retning.

Monrad holdt sig i det hele taget meget til-
bage i Tiden 1862—63, da han jo ikke kunde
træde op mod Ministeriets Chef, men heller ikke

billigede hans Politik. Uagtet det noget forskellige Standpunkt, han indtog fra Hall og de andre, var han — det vidner Finansminister Fenger — en loyal og trofast Kollega. »Naar man« — skriver Fenger — »har ment, at han arbejdede paa at skaffe sig en særegen Position hos Frederik VII. og Hofkredsen og hos Prins Kristian og hans Kredse, saa er det en Misforstaaelse. Han mente, at man begik en Fejl ved at omgaas for lidt med Kongen og ved paa en Maade at lade sig lukke ude af den fornemme Verdens Kreds, og han søgte for sin Person at bøde paa denne Fejl. Det slog fejl for ham, fordi den fornemme Verden ikke havde Lyst til at inklude sig med ham, og fordi vi andre ikke hjalp til.«

»Han har haft sin Ærgerrighed, men den er taget kendelig af i de sidste Aar og har ingen Rolle spillet den 31. December 1863.

Han har et Uheld og en Mangel. Hans Uheld er, at han bliver mistænkt for at mene andet, end hvad han siger; hans Mangel, at han tror andre for godt i Forhold til sig selv; tror, at han staar sig bedre med dem, end han virkelig gør. Han vil derfor kunne gøre sit Fædreland store Tjenester, men han vil aldrig høste den Løn derfor, han har fortjent.«

III.

Wonrad gav sit Minde og sin Stemme til Grundloven af 18. November 1863, nærmest fordi dens mere demokratiske Valgbestemmelser var gunstigere for det danske Element i Sønderjylland end de tidligere. — Men han var langt fra at billige, at man lagde saa stærkt et Tryk paa den nye Konge for at faa hans Underskrift derpaa; og han var lige saa bedrøvet og harnfuld over de larmende Demonstrationer i November 1863 som over de tidligere i December 1859. I den Retning viste han større Selvbeherskelse og Loyalitet end flere af hans Kolleger.

Det er bekendt nok, at Tyskland benyttede Vedtagelsen og Stadfæstelsen af November-Grundloven som Paaskud for et Overfald paa Danmark. Allerede før den var underskreven, den 16. November havde den gamle Hertug af Avgustenburg frasagt sig sin »Arveret« til Hertugdømmerne (den, han baade havde forbrudt og solgt) til Fordel for sin Søn, den nuværende tyske Kejsers Fader, der straks havde proklameret, at han »tiltraadte Regerin-

gen, og at et dansk Herredømme herefter vilde være en Usurpation«. Prøjsens og Østerrigs Hoffer havde nægtet at modtage Admiral Irminger, der var afsendt for officielt at melde Kong Kristian IX.'s Tronbestigelse, og Forbundsdagen havde udelukket den danske Afsending. Og man havde besluttet Forbundseksekution i Holsten. Alt dette bragte Stormagterne paa Benene, og England, Rusland og Frankrig skikkede Sendebud (Wodehouse, Ewers og Fleury) til København for at øve »Pression« i den Hensigt, at Danmark satte Forfatningsloven ud af Kraft. Da imidlertid Lord Wodehouse maatte erklære Hall, at han hverken kunde garantere Danmark Hjælp fra England eller nogen anden neutral Magt, eller garantere, at Prøjsen og Østerrig vilde respektere London-Traktaten af 1852, hvis Forfatningen toges tilbage, ansaa Hall dette Skridt for unyttigt; men da det var vitterligt nok, at Kongen ønskede dette Forsøg paa at bevare Freden gjort, indgav han den 23. December Ministeriets Afskedsbegæring, der blev modtagen.

Kongen lod da anden Juledag sammenkalde et Møde paa Slottet af Mænd fra alle Partier: Monrad, Hall, Fenger, Andræ, Bluhme, David, Kianold, Tscherning, Ussing, Madvig, Krieger og Fønnesbech. Mødet kom ikke til noget andet egentligt Resultat end, at der maatte forsøges at danne en Regering af nye Mænd. Et nyt Ministerium dannedes da paa Aarets sidste Dag med Monrad som Konseilspræsident, Finans-

minister og foreløbig Udenrigsminister. Han lovede straks de fremmede Sendebud, at han vilde sammenkalde det for Kongeriget og Sønderjylland fælles Rigsraad og foreslaa det at opløse sig.

Dermed var Lorden tilfreds, og han og de andre to forlod Danmark. Men Tyskerne var naturligtvis ikke tilfredsstillede. Forbundsekskutionen foretoges, og i Hælene paa Forbundstropperne fulgte Prinsen af Avgustenburg, der alle Vegne, hvor han kom, lod sig hylde som »Friedrich VIII.«.

Under disse Omstændigheder blev der ikke Tale om Ophævelse af November-Forfatningen; Prøjsen maatte have Krig for at undgaa Borgerkrig, og Østerrig lod sig slæbe med, for at ikke Prøjsen skulde faa Forspring for det i Tyskland.

Krigsbegivenhederne vil de fleste kende: men i denne Forbindelse er det værd at minde om, at den Mangel paa Krigsberedskab, vi led under, ikke kan lægges Monrad til Last. Lige saa lidt bærer han noget Ansvar for Danevirkes Rømning. Men til hans Ros skal det fremhæves, at da alle i København i Anledning af Rømningen raabte paa Forræderi, og man kunde frygte for et ligefremt Oprør, bevarede han sin Koldblodighed og stillede sig modigt frem for at berolige den oprørte Stemning. I Folketingets Møde den 7. Februar udtalte han, at han godt efter det Indtryk, Rømningen havde gjort paa ham, kunde forklare sig den Stemning, der var i Hovedstaden. Han kendte ikke

Overkommandoens Grunde for Tilbagetoget, kunde for saa vidt mindre forstaa dem, som han Klokken 1—2 Natten mellem 3. og 4. Februar havde haft en Samtale med Stabschefen, der tydede paa alt andet. Denne havde sagt, at man maatte slaas for Alvor og yde alvorlig Modstand i Stillingen. Derpaa havde Monrad spurgt, om noget i Instruksen var ham uklart, hvortil han havde sagt nej. Og Monrad havde saa sagt: »Gud være med Dem! Og skulde end Krigens Lykke være os imod, saa stol paa, at Regeringen vil være trofast og ikke lægge Dem og Deres General noget til Last.« Han havde beundret Generalens og Stabschefens Koldblodighed og Ro, støttet paa Overbevisningen om en alvorlig Kamp ved Danevirke. Og han vilde bede om, at man ikke dømte dem letsindigt, og især ikke udslyngede Ordet Forræderi. Det er Tegn paa Opløsning og snarlig Undergang for et Folk, naar man kaster Mistanke paa dem, der er villige til at ofre Livet for deres Fædreland, og naar der, mens Fjenden staar i Landet, og Kanontordenen høres fra den ene By til den anden, laves Gadeopøb og Tumulter, hvorved man tror at tiltvinge sig visse Beslutninger, og som gør det nødvendigt med Magt at værne om den offentlige Orden og Kongehusets Sikkerhed.« Han rettede et skarpt Angreb paa Pressen og dens Ledere, hvilket førte til et Sammenstød mellem ham og Bille, som han altid mente behøvede »en større Ballast af Alvor og Sandhed«.

Uro i Sindene blev der ved at være, og man længtes efter en Udtalelse fra Kongen om hans Hensigter. Den tilraadete Monrad ogsaa, og den fremkom den 27. Februar, efter at Monrad havde forhandlet den med ledende Mænd i begge Tingene: »Jeg vil«, sagde Kongen, »staa fast og holde ud til den yderste. Jeg vil gøre alt for at opnaa en Fred, hvormed Danmark kan være tjent. Jeg vil ikke Ophævelsen af de politiske Forbindelser mellem Kongeriget og Slesvig. Jeg vil være en fri Konge over et frit Folk. Fri er kun Kongen, naar Landet er selvstændigt. Frit er kun Folk, naar den forfatningsmæssige Tilstand bevares og udvikles.«

Det er uretfærdigt at paabyrde Monrad hele Ansvarret for Krigens Gang: Skiftet i Overkommandoen. Undladelsen af Dybbøls Rømning den 16. og 17. April, Fredericias unødvendige Overgivelse nogle Dage efter Dybbøls Fald; thi vel har Monrad paavirket Krigsminister Lundbye til at tage Beslutningen om Dybbøls fortsatte Forsvar, men Lundbye havde jo dog Ansvarret og burde have taget sin Afsked, hvis han ikke vilde bære det. Derimod kan Monrad ikke frikendes for Skyld i, at den Conference, der fra 20. April til 25. Juni holdtes i London, endte uden Resultat.

At Danmark afviste Tanken om en Personalunion mellem Hertugdømmerne og Kongeriget, vil sikkert ingen, i alt Fald kun meget faa, nu bebrejde ham, da en saadan vilde have ført til Sønderjyllands Fortyskning under den

mest forvirrende Skikkelse, idet den vilde have fundet Sted i Kongen af Danmarks Navn.

Lord Russel stillede saa Forslag om en De-ling af Sønderjylland mellem Danmark og en tysk Fyrste, og dette Forslag gik saavel Dan- mark som de tyske Stormagter ind paa, men kunde ikke enes om Delingslinjen, som Dan- mark vilde have langs Slien og Danevirke, me- dens Prøjsen og Østerrig foresog Linjen Aaben- raa-Tønder. Maaske kunde vi have opnaaet en Linje: Fensborg Fjord-Tønder, hvad den danske Regering forspildte ved haardnakket at holde paa Sli-Danevirke-Linjen.

Saa kom det engeske Forslag om, at Græn- sen skulde fastsættes ved Voldgift af en Magt, der ikke var repræsenteret paa Konferencen; Grænsen maatte ikke sættes sydligere end Danevirke- og ikke nordligere end Aabenraa- Linjen. Forslaget blev støttet af Frankrig og Rusland, men afvistes af Danmark, da Monrad frygtede for, at Voldgiftsmanden vilde blive den tyskfødte Kong Leopold I. af Belgien, og at hans Kendelse i allerheldigste Tilfælde vilde blive en Linje, der droges nord for Flensborg. Voldgiftsforslaget blev i øvrigt heller ikke an- taget af de tyske Magter; de vilde nok modtage Mægling, men ikke underkaste sig Voldgift i Sagen.

Da dette skæbnesvangre Skridt blev gjort, at Voldgiftsforslaget blev forkastet, var Mon- rad Konsejlspræsident og har altsaa juridisk talt Ansvar for at Forslaget blev forkastet,

uden at der blev stillet noget andet Forslag fra dansk Side; men det maa dog fremhæves, at Monrad i det Statsraadmøde den 21. Juni, hvor Beslutningen blev taget, var i stærk Tvivl og turde ikke gøre nogen bestemt Indstilling. Han bad Kongen afgøre Sagen og vilde paatage sig Ansvar for Kongens Beslutning. Naar Kongen turde tilraade Forslagets Forkastelse, hænger det maaske sammen med, hvad der fra særdeles vel underrettet Side er antydet, at Kongen — paavirket af vor Sendemand i St. Petersborg, Otto Plessen — ikke helt kunde opgive Haabet om en Løsning af Sagen ved en Personalunion. Og naar Monrad turde paatage sig Ansvar for Konferencens Sprængning, uden at Sagen var afgjort, staar det i Forbindelse med, at »efter Mænds Mening, som nøje kender engelske Forhold, turde vi gøre Regning paa fra England at faa materiel Understøttelse«.

Dette sidste slog fejl, fordi Dronning Victoria jo var tysksindet, og fordi ved hendes Hjælp Gladstones Parti i Ministerium og Parlament viste sig stærkere end Palmerstone-Russels.

Paa et Spørgsmaal, Indenrigsminister Carl- sen stillede i Statsraadet, om Als kunde tages ved Overrumpling, da han i saa Tilfælde vilde tilraade Øens Rømning, svarede den nye Krigsminister Oberst Reich bestemt nej, saa man vil heller ikke kunne paabyrde Monrad Ansvar for Als's hurtige Erobring. Kongen havde, da denne Ulykke skete, i længere Tid været misfor-

nøjet med Monrads Ledelse af Sagene. Og nu fik han Anledning til at skille sig af med ham. Den 8. Juli anmodede han Ministeriet om at søge Afsked og udnævnte da et Ministerium Bluhme-David, der ganske vist snart fik Ende paa Krigen ved at indrømme de tyske Magter alt, hvad de forlangte: foruden de tyske Hertugdømmer hele Sønderjylland. Inden denne Fred endelig afsluttedes, opstod der Frygt for, at der kunde blive Tale om Oprettelsen af et Slesvig-Holsten i Personalunion med Danmark; det arbejdedes der paa fra Ruslands Side, og den danske Sendemand i St. Petersborg, Otto Plessen, ansaas for paa den Tid i høj Grad at have Kongens Øre. Denne Løsning forekom de fleste Danske at være særlig slet, og for at hindre den foreslog baade Lands- og Folketing en Adresse til Kongen. Under Forhandlingen herom holdt Monrad en mærkelig storslaet, gribende Tale.

Kampen mellem Helstatsmænd og Ejderdanske havde for ham været en luftig Kamp uden egentligt Grundlag. Hvis vi kunde have faaet Helstaten, vilde han have takket Gud og taget imod den, og hvis vi kunde have faaet et Danmark til Ejderen i Unionsforhold til Holsten, vilde han have takket Gud og taget mod det. »Nu har vi hverken faaet det ene eller det andet; men lad os ikke kaste Skylden enten paa den ene eller paa den anden. Jeg er overbevist om, at hvem der end havde ført Statens Ror i de forbigangne Aar vilde vi ikke have undgaaet

denne Kamp der saa at sige har ligget i Luften.«
[Han gjorde nu Rede for Begivenhedernes Gang til Konferencen i London og fortsatte]: »Jeg fandt, at Hans Majestæt ved at gaa ind paa Afstaaelsen af det Land, der ligger syd for Slien-Danevirke, havde gjort saa betydelig Opofrelser, at jeg ikke kunde vægre mig ved at paatage mig Ansvar for ikke at gaa nordligere, uden at Vaabenlykken paa ny var bleven forsøgt. Det stod desuden, efter alt hvad der forelaa, som det sandsynligste, at England dog ikke vilde lade os aldeles uden Hjælp. Efter Mænds Mening, som nøje kender de engelske Forhold, kunde vi gøre Regning paa, paa den ene eller den anden Maade at faa materiel Understøttelse fra England. Vi har imidlertid gennemløbet de forskellige evropæiske Chancer, der tilbød sig, og de har alle skuffet os. Det glædede mig derfor, da Kongen tilkendegav mig, at han ønskede at danne et nyt Kabinet; thi et nyt Ministerium kan langt bedre gøre Skridt til fredelige Underhandlinger end det forrige —. Hvis Folket virkelig har Tillid til sig selv, hvis det virkelig har Levedygtighed og Levekraft, og det ikke opgiver Haabet og Modet, fordi stærke Modgangsbølger rammer det, saa bliver et saadant Folks Tilstand ikke let fortvivlet. Om end hele Landet var underkastet fremmed Herredømme, om fremmede Flag vajede fra alle Taarne, om fremmede Bannere gik i Spidsen for vore Hære og vajede fra vore Skibe, saa var dog Folkets Tilstand endnu ikke fortvivlet.

naar det havde Kraft til at ville leve og skaffe sig en selvstændig Tilværelse. Nationer har levet i Trældom det ene Aarhundrede efter det andet og dog tilkæmpet sig selvstændig Tilværelse. Vi er ikke komne saa vidt, at vi skulde tage Fred til enhver Pris. Naar Hovedstaden er erobret, naar hele Landet er indtaget, saa maa man se at faa Fred til enhver Pris. For mig er ikke det, Adressen udtaler: nemlig en af Tyskland uafhængig fri Statstilværelse det vigtigste; for mig er det helligste det danske Folks Integritet. Jeg har i en Række af Aar kæmpet for Danmarks Frihed, og intet er bitrere for en Mand, end naar han skal udslette hele sit Livs Gerning; men dersom jeg havde Valget imellem enten at bevare det danske Folk eller at bevare vor politiske Frihed, saa vilde jeg ikke betænke mig paa at lade ethvert Spor af politisk Frihed gaa til Grunde her i Landet; og dersom det danske Slesvig skulde gaa fra os og ind i det tyske Rige, og Valget beroede paa mig, da vilde jeg følge Slesvig med Kongeriget; jeg vilde ikke slippe, ikke forlade det.*

Da siden Fredsslutningen kom til Forhandling i Rigsraadet, fordi Kongen jo ikke uden dets Samtykke kunde afstaa Dele af Monarkiet, holdt Monrad en meget bevæget Tale: »Jeg anerkender ikke, at vi er bagbundne i denne Sag. Jeg anerkender ikke, at vor Modstandskraft er brudt. Man har nævnt Prøjsen, men hvor sluttede Prøjsen den sidste

Fred, da det afstod Halvdelen af Riget? I Berlin. Man siger, at det vilde være Vanvid nu at gøre Modstand; men har ikke Vanvidet udført det største i Historien? Var det ikke Vanvid, da Grækerne gjorde Opstand? Var det ikke Vanvid, da Svejts modsatte sig Østerrig? Var det ikke Vanvid, da Holland modsatte sig Spanien? Var det ikke Vanvid, da Frankrig modsatte sig det forenede Evropa? Var det ikke Vanvid, da Napoleon gav sig i Kamp med de store østerrigske Hære? Nej, vi kan ikke paa den Maade regne det ud og sige, at saaledes vil det gaa, naar vi bærer os saaledes ad; og jeg nedlægger Indsigelse mod Konseilspræsidentens Fremstilling, at her var Valget imellem at tabe Slesvig og at tabe alt. Var det ikke Vanvid, da vi i 1849 brød Fredsunderhandlingerne i London og styrtede os ind i Krigen paa ny? Var Udsigterne den Gang bedre? Dersom vi virkelig vil gøre en kraftig, energisk Modstand, og dersom vi holder ud, da veed ingen, hvordan Strømningen vil gaa i Evropa. Det er kun ved U d h o l d e n h e d, at Folkenes Stemning vindes og derigennem Regeringernes, men ikke ved kun at kæmpe for sin Eksistens i nogle Maaneder og saa opgive Kampen. I et Land som vort, hvor vi har en Hær og en Mængde Officerer, der er saa kort uddannede, der ligger det i Sagens Natur, at man i Begyndelsen maa kæmpe slet. Det kan ikke siges, at vor Modstandskraft er brudt. Næsten overalt, hvor saa store Ofre har maattet bringes, er Freden sluttet i det over-

vundne Lands Hovedstad. Men ikke før. Den Gang, da alt var taget, og kun København var tilbage, da sagde Frederik III.: »Jeg vil dø i min Rede!« Jeg frygter for, at denne Fredsslutning vil være Danmarks Dødsdom. Traktater sønderrives som løse Blade. Naar man tror sig ret sikker og har mange store Magter, der staaer en inde for noget, og det saa kommer til Stykket, saa siger den ene: »Ja, jeg har ikke ene paataget mig denne Forpligtelse; dersom de andre vil overholde det, saa gaar jeg med« — saaledes siger de alle, og saa gaar ingen med. Er det ikke som i den evropæiske Bevidsthed Dødsstemplet sættes paa den danske Folkelighed, naar 2—300,000 af vore slesvigske Brødre gives hen til deres værste Fjender? Tror man, at der, naar det efter nogle Aars Forløb viser sig, at det er gaaet godt med at beherske disse stille Danske, da vil rejse sig større Forundring over, at man atter tager 5—600,000 Danske under sig? Jeg frygter for, at det vil blive umuligt for dette lille Land, der bliver tilbage, at bevare sin politiske Selvstændighed, men at man styrter Landet i en endnu langt større Ulykke, nemlig en Deling efter Store Bælt. Det er disse Grunde, hvorfor jeg, ikke efter nogen opbrusende Følelse, men efter moden Overvejelse afgiver mit Nej til dette Forslag.«

Denne Tale er et Vidnesbyrd om, hvor dybt Monrad var greben af de Ulykker, der havde væltet sig ind paa hans Fædreland. Vort Folk tog jo trods hans gribende Ord mod Freden, og

saa syntes han, at Haabet var ude; i alt Fald kunde han ikke holde ud at være her i Landet.

Han sagde i Efteraaret 1865 til Lehmann, at han øjnede ingen Fremtid for Danmark og det danske Folk. Blev det i k k e skandinavisk, da var a l t tabt; vilde det være skandinavisk, var det ogsaa tabt. I alt Fald vidste han ikke, hvad han skulde gøre, og uden Maal kan et Menneske ikke leve. Han havde tabt al Tillid til sig selv, men man maa tro paa sig selv, for at andre skal gøre det, og uden Tro kan man intet udrette. Han havde troet, at det danske Folk vilde slaas til det yderste for Danevirke, og hvis det skulde gaa under, da gaa under med Ære; men han var bleven bittert skuffet og havde faaet dyb Afsmag for det hele. Han maatte derfor bort — saa langt bort som muligt — helst til Avstralien. Der i de engelske Kolonier er der honnette Forhold, frugtbar Jord, mildt Klima, simpel og billig Selvregering uden Indianere, Neger-slaver og sociale Forviklinger. Der vilde han se at skaffe sin Familie en Fremtid. Han havde arbejdet saa længe for Danmark, at han kunde sige: »Jeg kan ikke længere!« — Maaske han — naar mindst 5 Aar var gaaede — kunde komme tilbage. Lehmann svarede hertil: »Sit Fædreland skylder man alt, hvad man kan udrette. Det sømmer sig ikke for nogen af os at agere Kosmopoliter eller unddrage os Konsekvenserne af en Udvikling, hvori vi selv har saa stor Del. Vel ser det sort ud nu; og der er maaske intet for os at gøre. Men det staar i

Guds Haand, om vi skal se lysere Dage, og det første Vilkaar herfor er, at de, som har Kraft og Evne, bliver paa deres Post og søger at indrette Tilstanden efter de nye Forhold; og dertil behøves Mænd med Aandsoverlegenhed, Kundighed og Anseelse.« — Naar Monrad nu havde saa lille Selvtillid, var det Tilbageslaget af, at han før havde haft for megen. Og saa det, at hans Ærgerrighed ikke tillod ham at være paa anden Plads. Hans nuværende Plan var i Virkeligheden udsprungen af den dæmoniske Higen, der havde jaget ham fra det ene i det andet: Kultus-, Indenrigs-, Finans-, Udenrigs-, Krigs- og Marineministeriet. Han havde jo Hummeltofte, eller han kunde slaa sig ned ved Genfersøen, men til Avstralien — det var ikke en Rejse, men en Udvandring. Ved en slig Udvandring vilde han bryde Staven over sit Fædreland, som Rotterne, der forlader det synkende Skib — han vilde overskære sin egen Livstraad — han blev ikke en Cincinnatus paa Hummeltofte eller en Voltaire ved Genfersøen, men en Mr. Micawber. Og dertil var han for god. —

Desuagtet rejste Monrad. Den 29. November 1865 samledes 70 Medlemmer af Rigsdag og Rigsraad til et Afskedsgilde for ham, hvor J. A. Hansen smukt takkede ham for alt, hvad han havde gjort for Friheden, og udtalte, at Monrad »i alle sine Handlinger kun havde ladet sig lede af Hensyn til Fædrelandets Vel«. Monrad takkede stærkt bevæget og sagde, at han ikke havde kunnet udholde Synet af de Ulyk-

ker, der Slag i Slag havde ramt hans Fædreland. Hans Blik blev usikkert, hans Haab formørket, hans Ro forsvandt. Han savnede den Overbeyvisningens Magt, der er nødvendig for den, der skal udrette noget. Det forekom ham, som om han, hvis han havde Vinger, vilde flyve bort til det fjerne Land for at genvinde sit Sinds Ligevægt. Mindet om denne Aften vilde følge ham og staa levende for ham paa de ensomme Stier, hvorpaa han skulde vandre.

Dagen efter rejste Monrad med sin Familie til Ny Zeeland, og da stod der et Digt i »Fædrelandet« af hans Svoger Chr. Winther, som man efter Svogrenes Forhold til hinanden er berettiget til at tro udtrykker Monrads Tanker:

Hvor der leves uden Ære
er ej længer godt at være.
Glemmende, hvad jeg forliste,
vil jeg pakke nu min Kiste,
fjernt fra disse Sorgens Lande
søge Hjem paa andre Strande.
Jeg vil tie med min Klage,
ikke se mig mer tilbage,
skinsyg vil mit Navn jeg skjule
i mit Hjertes tavse Hule,
hvilke mine Fædre vare,
skal min Mund ej aabenbare,
ej skal for mit Land, det døde,
Blusels Brændemærke gløde
paa min Pande, naar jeg maatte
nævne, hvad jeg selv forraadte.
Den har Æren tabt, som ikke
modig opgav Stump og Stikke
for den ren og hel at bære
hen hvor han skal bo og være,

enten det saa er i fjerne
Lande under fremmed Stjerne
eller trende Alen under
Mulden, hvor han evigt blunder.
Hvor der leves uden Ære,
er ej længer godt at være;
derfor skyder som en Glente
fremad jeg med Vinger spændte.
Som en Svale piler hjemad,
som i Eventyret: Fremad!
Lyset for mig, Mørket bag mig!
Fremtid, i din Favn modtag mig!

Efter 4 Maaneders Rejse kom Familien til Ny Zeeland. Monrad købte Jord paa den nordlige Ø, byggede Hus, ryddede Skov, købte Kreaturer, røgtede Fiskegarn, savede og kløvede Brænde, læste med sine Børn, studerede Maorisk, arbejdede kort sagt fra Morgén til Aften. Hvorledes de havde det, faar vi et Indblik i ved et Brev, han den 18. Avgust 1867 skrev til Chr. Winther: »— — Jeg vilde ønske, jeg havde dig herovre en Dag som i Dag. Emilie har umaadelig travlt med at plante en Mængde Træer og Blomster, som en Mand i Wanganni har foræret hende; naar hun har Blomster, er hun glad. Vort primitive Liv, der, hvor lærerigt det endogsaa er, dog i Tidens Længde falder noget besværligt, bliver mere og mere civiliseret. Damerne har to ordentlige Værelser. Efter store Besværligheder er det lykkedes os at faa brændt Sten, saa der er nu al Udsigt til at faa en Skorsten, og du kan ikke tro, hvor det er behageligt at have en Skorsten i et Hus. Haven og Gaar-

den er hegnet, Grisene lukkede ude, Saaningen begyndt. Faare-Vangen er hegnet. — Hele Familien befinder sig vel, og det forekommer mig, at dens unge Medlemmer udvikler sig dygtigt og sundt.«

I et Brev til Tscherning skriver han den 28. Februar 1868: »Vi har det i det hele taget ret godt; det kunde gaa mig meget bedre; men det kunde ogsaa gaa mig meget værre. Held har været blandet med Uheld, Dumhed med rigtige Beregninger, Sløsevornhed med Paapasselighed, Besværligheder med Nydelser, Livet har haft en Blanding af bittert og sødt. Jeg selv har ikke haft en Times Ildebefindende, siden jeg forlod Danmark. Jeg er bleven stærk, men meget mager. En tre Timer af Dagen optages af de to Døtres Undervisning, Resten af mangehaande forskellige Sysler blandt andet Fiskeri. For egentlig Studering er Vanskelighederne større, end jeg havde ventet.«

I Efteraaret 1868 udbrød der en ondartet Opstand mellem Maorierne paa Ny Zeeland. En Del Kolonister flygtede, da de hørte de første Rygter derom; men Monrad beroligede sine ved at læse for om »Slavekrigen« 1848. I Slutningen af November blev Faren dog saa overhængende, at Monrad forlod sin Ejendom, og med sin Hustru og Døtre forlod han snart Ny Zeeland og kom til Danmark i Foraaret 1869.

Da hans Sundhed og Sindsligevægt var vendt tilbage, kom ogsaa Trangen til aandelig Virksomhed i og for Folk og Fædreland. Han

søgte nu Præstekald og blev i Juli samme Aar Landsbypræst i Brøndbyvester ved København.

Af denne hans Præstegerning har vi en mærkelig Afspejling i den A a r g a n g P r æ d i k e n e r, han udgav 1871, maaske den betydeligste Prædikenssamling, vi ejer, næst efter Grundtvigs »Søndagsbog«. Det er klar, overbevisende Tale i en skøn, virkelig poetisk Form; de røber en dybtgaaende Menneskekundskab og stor Forfarenhed i Livets Prøvelser.

Et Par Universitetsforelæsninger, han efter sin Hjemkomst holdt om »P o l i t i s k e D r ø m m e r i e r«, er blevne i høj Grad omtvistede Han opstillede der et »E n t e n - E l l e r«. Skal Danmark blive et monarkisk Hamborg, forsvarsløst, til fals for den første den bedste, eller skal vi samle os sammen og, om saa skal være, kæmpe til sidsteMand for at bevare vor Nationalitet og Selvstændighed. Han fremstiller skarpt dette Enten-Eller, men forsvarer sig imod at ville anbefale det ene eller det andet. Derfor er det utilbørligt, naar man til Gunst for Afvæbningstanken har anført følgende Ord af Forelæsningerne: »Ja, i Drømme vil vi kæmpe med til det yderste, der kan gerne Kvinder og Børn kæmpe med, og i vore festlige Forsamlinger, naar Lysene er tændte, og Vinen har gjort Hjerterne varme, der gider vi gerne synge Viser og høre Taler om en Kamp til det yderste og endogsaa drikke et Glas paa en saadan Kamp. Men i det virke-

lige og ædruelige Liv forholder Sagen sig ganske anderledes.«

Man kunde lige saa godt tage følgende til Indtægt for Tanken om Københavns Befæstning: »Efter at det var blevet indlysende for enhver, at det Værn, som Øerne afgav, er styrtet sammen ved Tysklands Overlegenhed til Søs, saa har man dog ikke begyndt paa at tilvejebringe et eneste fast Punkt, som vilde sætte os i Stand til i længere Tid at modstaa en overlegen Fjende. Naar vi betragter de store Ofre, der er gjorte for en Udvidelse af Jernbanenettet, saa forekommer det os, at man maatte have været villig til at gøre endnu større, dersom Sjælen havde været opfyldt af Tanken paa, at Danmark skulde sættes i Stand til at forsvare sig for Alvor og til under et pludseligt Overfald at forlænge sin Tilværelse i det mindste nogle Uger, indtil det viste sig med Klarhed, om ingen Magt i Evropa bekymrede sig om dets Liv eller Død.«

Og vil man vide hans egen Hjertes Mening om denne Sag, saa læser man hans mærkelige Politiske Breve (Nr. 1), hvor han med blodig Ironi taler om, at Frankrig er uroligt og ængsteligt, Tyskland ligesaa, Belgien har anvendt, og Holland anvender Millioner paa Befæstninger. »I alle disse Lande mener man, at det ikke altid er muligt, at Soldaterne kan forsvare Murene, men at det er godt i Tilfælde af lidt Nederlag eller af Fjendens Overmagt, at Hæren kan forsvare sig

inden for Murene og ved deres Hjælp. Saa-
 danne mistrøstige Tanker kan ikke finde Ind-
 gang hos os; vi mener at kunne undvære alle
 Fæstninger, og at Folkets Tapperhed er til-
 strækkeligt Værn for Landet. Ja, har man ikke
 set den Mening offentlig fremsat, at det var en
 betænkelig Sag at befæste København; thi hvis
 vore Fjender erobrede den, saa vilde vore Ven-
 ner have desto større Vanskelighed ved at er-
 obre den tilbage, naar den var befæstet. Nu har
 vi virkelig ogsaa ganske anderledes alvorlige
 Ting at tænke paa: Vi har jo vore store aarlige
 Dystløb, om der skal være Parlamentarisme
 eller ikke, om Per eller Povl skal være Minister.
 Det lader til, som om man mener, at den kriste-
 lige Grundsætning, at man ikke skal sørge for
 den Dag i Morgen, ogsaa finder Anvendelse med
 Hensyn til Landets Forsvarsvæsen. Det er jo
 tidsnok at begynde at tænke paa at befæste
 København, naar Fjenden har gjort Landgang
 i Sjælland. En saadan Landgang nærer man
 ingen Ængstelighed for. Der vilde maaske
 kunne beredes den Vanskeligheder ved et stærkt
 Søværn; men hvor lidet man ænser dette, kan
 bedst ses deraf, at man gør Spørgsmaalet om
 en Bevilling til et Panserskib til et politisk
 Partispørgsmaal.« I »Den stille Magt«
 (polit. Breve 19) hedder det herom: »Derimod
 forekommer Hensigtsmæssigheden af Køben-
 havns fuldstændige Befæstning saavel til Søs
 som til Lands mig saa indlysende, at det er mig
 uforstaaeligt, at man ej gaar ind paa den. Vi

bør dog i det mindste have eet Punkt, der ej kan tages i en Haandevending.»

De politiske Breve (19 i Tallet) vidner om, at han med den mest levende Interesse fulgte vor politiske Udvikling og gerne vilde have forhindret først Venstres Finanslovnægtelse og Visnepolitik og siden ikke mindre Højres provisoriske Love.

Men saaledes havde Partierne klumpet sig sammen om Berg og Estrup, at Monrad blev »vraget i Helsingør af Højre, i Roskilde af Venstre og ved alle Kongevalg af alle Ministerier«. Og da han endelig 1881 kom ind i Folketinget ved Valg i Middelfart, var der ingen Plads for hans moderate Anskuelser og hans Mægling — han blev ved at være en fremmed Fugl i den for ham næsten nye Forsamling. Derfor trak han sig tilbage i 1886 for helt at leve for sin Familie og sin Bispegerning paa Laaland-Falster, hvortil hans Ungdomsven Hall, der i 70 igen var bleven Kirkeminister, 1871 havde kaldet ham.

Samme Aar var hans første Hustru død, og 3½ Aar efter havde han ægtet sin Ungdomsven Hother Hages Enke, med hvem han levede et lykkeligt Familieliv i Nykøbing Bispegaard. Hun døde 1894 (62 Aar gammel).

Det vil føre for vidt at komme ind paa en nærmere Omtale af Monrads i højeste Grad mærkelige kirkelige Forfatterskab; men forbigaas kan og bør den ikke. I sine første Bispeaar syslede han med Tanken om en ny

Salmebog i Steden for den saakaldte evangelisk-kristelige. Det var en Spot og Skam for Kirken, at den ikke bedre forstod at føre sig de Naadegaver til Nytte, som var skænket den i Kingos, Brorsons og Grundtvigs Salmer, sagde han i Forordet til sit Salmebogsforslag.

Da han ved sin Afgang fra Ministeriet i Juli 1864 »fik hele den lange Dag til sin Raadighed«, oversatte han fra Grundteksten først Jesajas og siden Job og Salmerne, hvis gamle Rytmer han gengav i tilsvarende danske. Det er en Fryd at læse disse Oversættelser.

Den mest læste af alle Monrads kristelige Bøger er dog »F r a B ø n n e n s V e r d e n«, der er oversat paa en Mængde fremmede Sprog og benyttes af kristne Mennesker af alle Trosbekendelser. Man mærker, at dens Forfatter er hjemme i »Bønnens Verden«, i gode og onde Dage har prøvet Bønnens Kraft og erfaret dens Velsignelser. Vadervor er Midtpunktet i alle hans Overvejelser derom.

Af denne Bog er igen fremgaaet den lille »T r o, D a a b, G e r n i n g, T i l g i v e l s e« og deraf igen det store, lærde kirkehistoriske Arbejde »D e n f e m t e B ø n o g d e n s L i v i K i r k e n i n d t i l M o r t e n L u t h e r«. Et andet Arbejde viser ikke mindre hans kirkehistoriske Lærdom end hans polemiske Evne. Det er »L a u r e n t i u s V a l l a o g K o n c i l i e t i F l o r e n s«, hvori han uden just at nævne den undergraver en Disputats om Emnet, der havde skaffet en anden Teolog den filosofiske

Doktorgrad. — Han fremsætter ogsaa her sin fra Grundtvig afvigende Mening om vor kristelige Trosbekendelses Oprindelse. Trods det meget vanskelige Emne er denne Bog overordentlig let og tiltalende at læse. Hans indgaaende Studier om Trosbekendelsens Oprindelse fremkaldte ogsaa hans sidste Skrift »Et Bidrag til den apostoliske Trosbekendelses Historie«.

Uagtet han i dette Spørgsmaal stillede sig mod Grundtvig, nærrede han ikke alene den største Højagtelse for denne, men følte sig bedst hjemme i Frelser's Kirke, hvor P. A. Fenger prædikede.

I det hele havde han en særlig Sympati for den grundtvigske Retning og dens Forkyndelse. 1861 var det ham, der udvirkede som Kultusminister, at Grundtvig blev udnævnt til Biskop, »da vore to andre store Salmedigtere Kinge og Brorson havde været Biskopper, for at det kunde ses, at H. M. ikke mindre end hans Forgængere paa Tronen satte Pris paa en udmærket digterisk Begavelse anvendt i Kirkens Tjeneste«. Og i sine udmærkede Breve om Martensens Etik førte han et varmt, stemningsfuldt Forsvar for Grundtvigs tredje Ægteskab, som Martensen (der kun var gift 2 Gange) havde omtalt paa en lidet tiltalende Maade.

Martensens Angreb paa Liberalismen afslug han i disse Breve paa flere Punkter meget sejrrikt, ligesom han paaviste de store Svag-

heder i Martensens Konservatisme som og i hans kristelige Socialisme.

Som Biskop havde han den Skik tit at visitere uanmeldt, noget, som de Præster, der følte sig paa svage Fødder, ikke var glade ved.

En Mængde Historier gaar der om hans Visitatser i Kirker og Skoler. De burde egentlig opskrives samlede, hvis der er nogen, der kan give Besked, hvilke af dem der er virkelige, og hvilke der andensteds fra er henførte til ham. I den Kamp, der for 30—40 Aar siden førtes om Darwinismen og om Dr. G. Brandes's Angreb paa Kristendommen, tog Monrad livlig Del ved Artikler i »Fædrelandet« under Mærket »44«. De er særdeles kvikt skrevne og fortjente egentlig at blive optrykte.

Til Slutning et Ord af ham selv, udtalt under de skaanselsløse Angreb, han i sine sidste Dage var Genstand for fra politiske Modstanderes Side: »Den, der kan spotte og haane sig selv, for ham er fremmed Spot et Kys og anden Mands Haan Klapp. — Jeg indskyder mig under Historiens Dom; et godt Eftermæle er en dejlig Ting, og det er min Tro, at enhver faar det til sidst efter Fortjeneste.«

Den 28. Marts 1887 fandt man ham rolig død i hans Arbejdsstol; men hans Eftermæle vil i alt Fald leve saa længe som Danmarks Riges Grundlov.